

Litteratur og Kritik.

J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde. En biografisk Skildring med Bidrag til Belysning af danske Kirke- og Studieforhold i det syttende Aarhundredes første Halvdel. Kjøbenhavn (Aug. Bang) 1896. (413 SS. m. Portræt.)

Det theologiske Fakultet traf et heldigt Valg, da det 1890 stillede Prisopgaven: „Holger Rosenkrantz's Liv og Theologi“. Det Skrift, som anmeldes her, er udarbejdet paa Grundlag af den Afhandling, hvorfor dets Forfatter den Gang vandt Prisen.

Allerede for over 30 Aar siden blev der henpeget paa denne Opgave, og i Kirkehistoriske Samlinger har der i en lang Aarrække været mindet om, at Stoffet var til Stede i rigelig Mængde og kun ventede paa en Bearbejder med de rette Forudsætninger; thi dertil krævedes et omfattende Kjendskab til det 16. og 17. Aarhundredes Samfundsforhold og særlig til de filosofiske og theologiske Stridigheder, som dengang optog Tiden. Dr. A. Heise, der i sine „Bidrag til Familien Rosenkrantz's Historie i det 16. Aarhundredes sidste Halvdel“ har givet en forholdsvis udførlig Fremstilling af H. Rosenkrantz's Universitetsstudier i Rostok og Vittenberg¹⁾, tilføjer, at den, der skal skrive denne berømte Adelsmands Biografi, maa nødvendigvis være Theolog, „ellers kommer H. Rosenkrantz næppe til sin fulde Ret“. Han skulde have tilføjet, at den Theolog ogsaa burde være en dygtig Latiner; thi uden denne Forudsætning kunde Opgaven ikke løses — og de Theologer, der

¹⁾ Historisk Tidsskrift. 5. R. VI, 544 ff.

kunne klare Latinen, ere nok ellers snart sjældne Fugle i vor Tid. Men Forfatteren gjør i bægge Henseender fuldstændig Fyldest og er i alle Maader paa Højde med de Fordringer, der stilles.

Da jeg for over en Menneskealder siden har syslet med en stor Del af det her foreliggende Stof, kan jeg ikke tilbageholde en Udtalelse om Forskjellen imellem de Vilkaar, hvorunder man arbejdede den Gang og nu. I Mellemtiden er der foretaget et omfattende katalogiserende og registrerende Arbejde i vore Bibliotheker og Arkiver, og vore Historikere arbejde nu under ganske anderledes gunstige Forhold end tidligere. Det kongelige Bibliothek havde vistnok Kataloger over sine Haandskriftsamlinger; men for de enkelte Haandskrifters Vedkommende vare Indholdsfortegnelserne lidet udtømmende, og derfor ofte vildledende, og det var derfor et trælsomt Arbejde at fremdrage det Stof, man søgte. Jeg tænker her ikke saa meget paa det almindelige historiske og diplomatiske Stof som paa det kulturhistoriske og biografiske. Men i Mellemtiden ere mange af Haandskrifterne eftergaaede og have faaet fyldigere Indholdsbetegnelser, og nu foreligger der desuden en ny Katalog, der giver et samlet Overblik over de Haandskrifter fra de forskjellige Samlinger, som efter deres Indhold høre sammen. Og nu paa Arkivvæsenets Omraade, hvilken Forandring er der ikke foregaaet i denne Mellemtid? Jeg tænker tilbage paa det gamle Gehejmearkiv for 40 Aar siden. De Mænd, der mødte frem med Examiners og akademiske Grader, som gav dem en vis Ret til at blive vel modtagne, fandt maaske den Vejledning, de søgte, men andre, der ikke havde det akademiske Stempel og kun kom, som man behagede at udtrykke sig, „fra Gaden“, havde meget vanskeligt ved at gjøre sig gjældende. Man blev ligefrem sat under Censur og fik kun en meget begrænset Adgang til det Stof, man søgte, og saa godt som ingen Vejledning. Jeg skylder dog her at tilføje, at den gamle Gehejmearkivar i de senere Aar forstod at bøje sig for Tidens Krav, og at jeg for mit Vedkommende har mødt overordentlig Velvillie baade fra hans og hans Medarbejders Side, da jeg først havde arbejdet mig ind. Man

maa heller ikke glemme, at Arbejdet i Arkivet var meget trykket paa Grund af de slette lokale Forhold. Men nu, hvilken gennemgribende Forandring er der ikke foregaaet? Et Rigsarkiv, hvor man møder Velvillie og Vejledning paa alle Omraader og, takket være en udmærket Organisator og hans dygtige Medarbejdere, ikke søger forgjæves, naar Stoffet ellers findes. Alt dette bør dog engang udtales, ikke blot overfor den store Mængde, der ikke har nogen Tanke for det stille og ihærdige Arbejde, som udføres indenfor Bibliothekernes og Arkivernes Mure, men ogsaa overfor nyere Forskere, som ikke kjende til de Vanskeligheder, hvorunder man tidligere har arbejdet. Samtidig med de her omtalte Forandringer er der foregaaet et betydningsfuldt Udgifterarbejde, og en stor Del af de vigtigste Kilder til dansk Historie foreligger nu trykt i fortrinlige Udgaver. Medens Adgangen til Stoffet saaledes paa mange Maader er blevet betydelig lettere, stilles der paa den anden Side langt større Fordringer til Historieskriverne end tidligere. Man kræver en indtrængende kritisk Behandling af Stoffet og lægger ogsaa Vægt paa en større psykologisk Uddybning af det Billede, der føres frem. Hvad den kritiske Behandling af Stoffet angaar, maa Forfatteren siges at have løst sin Opgave paa en fyldestgørende Maade. Jeg tænker her nærmest paa Tidshestemmelsen for de mange Breve fra Rosenkrantz's Studietid og for hans senere theologiske Forsvarsskrifter og Opredningen af disse Skrifter indbyrdes Forhold.

Forfatteren betegner sit Skrift som en biografisk Skildring med Bidrag til Belysning af danske Kirke- og Studieforhold, og naar denne Begrænsning skal fastholdes, kan man vel ikke gaa i Rette med ham, fordi han forbigaar en hel Side af Rosenkrantz's Rigsraadsvirksomhed og ligeledes lader hans Gods- og Lensstyrelse ude af Betragtning. Han afskærer derved Læseren fra at faa det fulde Indtryk af denne lærde Adelsmands Personlighed. Skyggesiderne komme ikke tydelig nok frem. Men jeg indrømmer iøvrigt, at Forfatteren kan have haft sine gode Grunde til at lade denne Side af Opgaven ligge. Kilderne give vel ikke tilstrækkelige Oplysninger. Af samme Grund maa man vel ogsaa savne en Karakteristik af Fruen paa

Rosenholm, Sofie Brahe. Jeg gaar ud fra den Forudsætning, at det var hende, der holdt sammen paa det Hele. Hun delte sikkert nok sin Husbondes Livssyn, men har vist ikke været blind for hans svage Sider. Thi Sagen er nok den, at H. Rosenkrantz var en praktisk-organiserende Aand paa det videnskabelige og særlig paa det religiøse Omraade, men ellers aldeles upraktisk paa de fleste andre Omraader. Han minder i den Henseende meget om en anden højbaaren Herre, der ligeledes har haft sin store Betydning som religiøs Organisator. Grev Zinzendorf.

De Fordringer, der stilles med Hensyn til den psykologiske Uddybning, ere ikke lette at tilfredsstille, og her ligge ogsaa de svage Punkter i Forfatterens Fremstilling. Men i Modsætning hertil skal det fremhæves, at han igjennem et meget omfattende og grundigt Studium af Universitetsforholdene og af de religiøse og kirkelige Forhold i det 16. og 17. Aarhundrede har arbejdet sig frem til at give en rig og fyldig Baggrund for den Personlighed, han fremstiller.

Holger Rosenkrantz den lærde til Rosenholm (1574—1642) er et Særsyn i sin Tid. Hans personlige Udvikling og hele Livsløb staar i den skarpeste Modsætning til hans Standsfællers. Om hans Barndom og Skolegang haves kun faa Oplysninger. Han gik i Aarhus Skole, som han forlod 1590. Naar Forfatteren bruger det Udtryk, at han blev „dimitteret“ fra Skolen, er dette Udtryk for saa vidt uheldigt, som Læseren derved let kommer til at tro, at H. R. paa en regelmæssig Maade har gennemgaaet Skolen og er udgaaet af dens øverste Klasse. Det er dog tvivlsomt. Adelsjunkernes Skolegang var i det nævnte Tidsrum meget uregelmæssig, og de nøjedes som oftest med at gennemgaa et Par enkelte Skoleklasser, medens de samtidig dermed fik privat Undervisning af deres Hovmester og maaske ogsaa af vedkommende Skoles Rektor, der tillige havde en ikke ubetydelig Indtægt ved at have dem i Huset. Men disse Skoleforhold have ingen Betydning for H. R.'s personlige Udvikling, da denne jo dog først egentlig begynder med hans Studieophold i Udlandet. Han besøgte

kun de to nordtyske Universiteter i Rostok¹⁾ og Vittenberg, hvor man med Lethed hjemme fra kunde følge hans Færd. Da han ikke kom til at rejse længere bort og tumle sig friere i Livet, men stod under et strængere Tilsyn end de fleste andre Adelsjunkere, holdtes han derved borte fra de sædelige Udskejelser, der ødelagde saa mange af hans Standsfæller. Men paa den anden Side medførte dette Forhold en Ensidighed i hans Udvikling, som satte dybe Spor i hans senere Liv. 1590, paa samme Tid, som H. R. tiltraadte sin Udenlandsrejse, forlod ogsaa to andre Adelsjunkere, Otte og Jørgen Skeel,

¹⁾ Universitetet i Rostok ovede i det 16. Aarhundrede en stærk Tiltrækning paa danske Studenter. Det bød dem ogsaa gode Vilkaar. Det havde et bekjendt Pædagogium, en Underafdeling af Universitetet, der svarede til vore senere Gymnasier. Ved Universitetet i Kjøbenhavn havde man gjort Forsøg med en lignende Lærestalt, men den synes ikke at have kunnet trives. Desuden havde man efter 1584 i Rostok fornyet en gammel Regens („Halvmaanen“) nærmest til Bedste for danske og norske Studenter. I Universitetsmatriklen nævnes der forholdsvis kun faa „Aarhusiensens“, og i de nærmeste Aar før og efter 1590 næsten ingen, men i selve dette Aar indskrives der foruden H. Rosenkrantz efterfølgende 6: Joh. Christierni Danus Aarhusiensis, Joh. Matthiæ D. prope Arhusiam in Elof, Michael Caspari D. prope Arhusiam, Joh. Pauli D. prope Arhusiam, Laurentius Petri Arhus. og Joh. Kanuti Arrhus. Desuden kom der endnu en Efterfølger i Januar 1591: Petrus Olai Arrhus. Der maa dog vist have været nogle særlige Forhold i Aarhus, som have frenkaldt denne Udvandring. Thi at de optræde i Flok, tyder paa, at i det mindste de fleste af dem komme direkte fra Skolen og ikke fra Kjøbenhavns Universitet. I J. Gjødsons Ligprædiken over P. Stygge (Kbh. 1612, 4) siges der, at denne Adelsjunker maatte forlade Aarhus Skole 1590 paa Grund af Pesten. Dertil maa dog bemærkes, at Tidsregningen i Ligprædikenen er urigtig, og at P. Stygge paa Grund af sin Alder ikke paa den Tid kan have gaaet i Skolen, men maaske nok opholdt sig i Byen. Men Aarstallet kan jo være løbet ind med, fordi det nu engang betegnede et Vendepunkt i Skolens Historie. 2 andre Adelsjunkere, Otte og Jørgen Skeel, forlod jo ogsaa Skolen samme Aar (se ovenfor), og endnu en, Iver Friis, der ogsaa indskrives i Rostok 1590, kommer vist sammesteds fra.

Aarhus Skole for at studere i Udlandet. I en Alder af henholdsvis 14 og 12 Aar drog de ud og færdedes derefter langt fra Hjemmet i henved 8 Aar. De gennemrejste Tyskland, Frankrig og Italien „for Politierne og andet, som fornødent gjøres, at observere og lære“. Det vil sige: de skulde lægge sig efter nyere Sprog, Tysk, Fransk og Italiensk, lære at kjende de fremmede Folks Sæder, Skikke og Statsforfatninger og drive adelige Øvelser: Ride- og Fægtekunst. Dette var i det væsentlige det Maal, der dengang var stillet de unge danske Adelsmænd paa deres Udenlandsrejser. Det meste af, hvad de lærte, tilegnede de sig ad praktisk Vej. Aandelig Anstrængelse var ikke Adelsjunkeres stærke Side, og de søgte ingen boglig Hæder. I Modsætning hertil lægges der i H. R.'s Studieplan særlig Vægt først paa grundig Indøvelse i de klassiske Sprog, Latin og Græsk — naturligvis maatte han kunne Tysk, men om andre nyere Sprog er der ikke Tale. Derefter fulgte et lige saa grundigt Studium af den aristoteliske Filosofi, og igjennem Disputerøvelser erhvervede han sig en dialektisk Færdighed, der vakte almindelig Beundring, især da han senere fik Lejlighed til at anvende den ved theologiske Disputatser. Thi Theologi blev hans Hovedstudium. Man tænke sig, at en dansk Adelsmand studerede Theologi. Siden Reformationens Dage havde man vist ikke oplevet sligt. Og det var ikke et overfladisk Studium. Naar han havde sat sig noget for, tog han fat for Alvor. Han satte sine bedste Evner og Kræfter ind derpaa, og han siger selv, at han følte, at han var født til dette Liv. Det sidste Afsnit af Studietiden skulde efter Arbejdsplanen helliges Jura og Statsret. Men her svigtede H. R. Hans Hovmester havde forgjæves mindet ham om, at han vilde synde imod Gud, Fædreland og Næsten, „dersom han unddrog sig fra Statsstyrelsen“, men han skød det fra sig. Han vilde leve i Stillehed for Videnskaben. Theologien havde taget ham fangen. Og da der fra Danmark indløb indtrængende Opfordring til dog „at tage sig noget for til Fædrelandets og Statens Gavn“, svarede han, „at Theoretikerne ere saa langt fra at være unyttige Statsborgere, at tvertimod deres Uddannelse sikrer

dem den vægtfuldeste Medvirkning til Samfundets Gavn^e. I Slutningen af 1593 begyndte der imidlertid en forargelig Strid inellem de theologiske Professorer i Vittenberg. I det følgende Aar blev Fakultetet sprængt, og Forelæsninger og ^oØvelser hørte op. Nu maatte der være Tid til at tænke paa Juraen. Han fik privat Vejledning af en juridisk Professor, Th. Frantz, i hvis Hus han daglig kom. Rigtignok maa det, som ovenfor bemærket, siges om H. R., at naar han tog sig noget for, saa gjorde han det til Gavns. Men det vakte dog med Rette Forundring, at han pludselig med saa stor Kjærlighed kastede sig over et Fagstudium, som han tidligere havde vist fra sig med afgjort Uvillie. Hans gamle Fader fattede ogsaa Mistanke og fik denne bekræftet. Ved at søge nærmere Oplysning blev det ham klart, at det ikke saa meget var Juraen som en ung Pige, der drog ham til Professor Frantz's Hus. Han tog derfor det fornuftige Parti at kalde Sønnen hjem. Dermed vare hans Studier i Udlandet til Ende. Men den praktiske Uddannelse havde han skudt fra sig, og praktisk blev han aldrig. Kort Tid efter blev der endnu engang givet ham en Lejlighed til at søge en saadan Uddannelse, da han, vistnok efter et Løfte, som hans Fader eller nærmeste Slægt havde afnødt ham, tog Ansættelse i Kancelliet som Kancellijunker; thi Kancelliet var netop en praktisk Skole for unge Embedsmænd. Men det huede ikke den unge Adelsjunker at sysle med saadanne Arbejder som Registrering af Breve og Mageskifteordninger eller at udstede Kvittanser og andet lignende. Han skyndte sig derfor at komme ud af „dette“, som han behagede at udtrykke sig, „modbydelige Tvangsarbejdshus“. Her er et meget svagt Punkt hos H. R. Hans Pligtfølelse var ikke stærkt udviklet, og den blev senere yderligere sløvet ved religiøs Overspænding. Den Tanke, som Herluf Trolle i sin Tid havde givet saa smukt et Udtryk i de Ord: „Hvorfor ere vi Herremænd? Hvorfor bære vi Guld-kjæder? Jo derfor, at naar Konge og Land haver det behov; da skulle vi Rigens Fjender afværge osv.“, den Tanke rørte ingen Strænge hos H. R. For „Borgerskabet i Himmelen“ glemte han sine Pligter overfor sit jordiske Fædreland. Paa

det mest kritiske Vendepunkt, da Landet var i den yderste Fare, ja endog sin Opløsning nær, opgav han sin Stilling som Rigsraad, ja, han tabte i den Grad Hovedet, at han ligefrem løb sin Vej og skjulte sig saa godt, at man en Tid lang ikke engang vidste, hvor han var. Den Anklage for Pligtforsømmelse, som det danske Folk paa et senere Tidspunkt rettede mod hans Standsfæller, den ramte ham mere end nogen anden. Vor Forfatter dækker heller ikke over dette H. R.'s store Fald, men det skulde have været stærkere betonet. For mig staar det som et naturligt Udslag af hans Uddannelse og hele Livsbetragtning.

Der er endnu et Forhold, som man ikke kan lade ude af Betragtning, naar man vil forstaa H. R.'s Udvikling under Studieopholdet i Udlandet. Det er den usømmelige Smiger, hvormed man overøste ham, Sønnen af Regeringsraaden Jørgen Rosenkrantz, som man betegnede som „Danmarks Rigsforstander“ — i Vittenberg kaldte man den gamle Mand „Danmarks Vicekonge“. De andre danske Adelsjunkere, som drog langvejs bort igjennem Lande, hvor man kjendte lidet eller intet til Danmark eller danske Forhold, kunde ikke gjøre Regning paa, at man skulde vise dem særlig Opmærksomhed, og de have vistnok ofte haft Vanskelighed ved at gjøre sig gjældende ved Siden af de mange andre fornemme Adelsmænd, som de færdedes imellem. Anderledes med H. R., der, saa at sige, blev baaren paa Hænderne, hvor han kom frem. Han var endnu ikke 16 Aar, da han kom til Rostok, medførende sit eget Bohave og vistnok ogsaa Tjener. Han bruger til sit aarlige Underhold mere, end den bedst lønnede Professor i Rostok havde i aarlig Løn. I det egentlige Studenterliv synes han ikke at have taget Del. Enkelte fornemme Adelsmænd fik Adgang til ham og ellers kun nogle faa udvalgte unge Mennesker, som nød den Ære at være paa Parti med ham ved de akademiske Øvelser, som lededes af hans Hovmester, en ung lovende Videnskabsmand, Tyskeren Dan. Cramer. I Professorernes Kreds viste man ham en udsøgt Opmærksomhed. I høje Toner blev han lovprist i Universitetsprogrammer

og Epigrammer, og de lærde Herrer kappedes om at tilegne ham deres Skrifter — det lønnede sig jo ogsaa, man fik Æresgaver i klingende Mønt. Toppunktet af Smiger naaedes dog først i Vittenberg, hvor en theologisk Professor bruger den Ytring om ham, at han har „Helligaandens særlige Naadegaver“, og han selv siger om sin Deltagelse i de theologiske Disputatser: „Gud vidner selv, at jeg er født til dette Liv.“ Højere kan man vist ikke godt naa. I en Henseende var H. R. vel ikke anderledes end de andre samtidige danske Adelsjunkere. Han har sikkert nok haft en god Del adelig Selvfølelse, og hvor maa den dog ikke være blevet øget baade ved denne uendelige Smiger og ved Bevidstheden om den store videnskabelige Dannelse, som han ubestridelig sad inde med. Han maa ikke have været god at komme nær. Men i Vittenberg gjorde der sig da ogsaa andre Opfattelser gjældende end den, der var gængs imellem hans Beundrere. Hans Hovmester siger, at han var hadet af mange. Alt dette har hans Biograf set, og han lægger ikke Skjul derpaa i sin Fremstilling, men fremfører mange Exempler paa hans Hovmod og theologiske Ufordragelighed. Nu maa man da med Rette kunne spørge: Er nu alt dette noget, som slet ikke har slaaet Rod i hans Personlighed, et løst Paahæng, han har kastet overbord, da han sejlede hjem over Østersøen? I de senere Afsnit af Biografien finde vi intet, som giver Svar paa dette Spørgsmaal. Vor Forfatter har en udmærket Sporsans, han fører flittig alle de Ytringer til Bogs, som kunne tjene til at karakterisere H. R. Man kan da gaa ud fra, at han heller ikke har fundet noget. Meget kan sikkert skrives paa Ungdommelighedens Regning og er vel vejret bort, alt eftersom H. R. naaede til Mands Modenhed, men meget er dog vel ogsaa blevet staaende tilbage og har da maattet vække Anstød. Og han med sine fornemme Familieforbindelser og sine store Traditioner har næppe slaaet noget af paa sin Standsfølelse. Alt dette maa nu staa hen. Men det turde dog nok være, at der her ligger noget bagved, som kunde forklare, hvorfor selv hans varmeste Beundrere tilsidst tog Afstand fra

ham og lod ham staa tilbage som en ensom Mand¹⁾. Efter den Fremstilling, som Forfatteren har givet af H. R.'s sidste Strid med de danske Theologer, kommer Jesper Brochmand til at staa som den ynkeligste Pjalt. Det vil ikke blive nogen let Sag at frelse hans Ære. Men mon det dog skulde være den sidste og endelige Dom over en af den danske Kirkes mest berømte Mænd, ham, om hvem det er sagt, at han igjennem lange Tider stod som det klareste skinnende Lys imellem Danmarks Biskopper?

Men som det gik i Udlandet, saaledes gik det herhjemme. H. R. var i mange Aar Gjenstand for den varmeste Beundring og for den mest udsøgte Smiger. Hvad var det da, man beundrede? Efter at han var vendt tilbage fra Udlandet, førtes han ind i helt nye Forhold. Først sad han ved sin Faders Syge- og Dødsleje, hvor Livets Alvor trængte sig ind paa ham og efterlod sig uforglemmelige Indtryk. Derefter gjenlevede han en Gjæringsperiode, som endte med et religiøst Gjennembrud. Han frigjorde sig fra den orthodoxe Dogmatiks Spændetroje. De kirkelige Symboler skød han fra sig, ja selv Konkordieformlen gik med i Løbet, den han tidligere havde betegnet som „den guddommelige Bog“. Saa begyndte han forfra med sin Bibel og gennemgik den baade tekstkritisk og exegetisk. Og til dette Fortolkningsarbejde medbragte han udmærkede Forudsætninger, et indgaaende Kjendskab til det nye Testaments Grundprog, en sjælden udviklet logisk Sans og dialektisk Færdighed. Der, hvor han nu havde taget sit Stade, kom han til at rage højt op over sin Samtid her-

¹⁾ I denne Forbindelse maa det ogsaa fremhæves som en Mærkelighed, at ikke faa bekjendte Mænd, der ellers stod paa samme religiøse Standpunkt som H. R., og som mødtes med ham i Bestræbelsen for at skærpe Kirketugten, ikke synes at have søgt Tilnærmelse til ham, skjønt de stod i nær Forbindelse med andre, der vare hans ivrigste Tilhængere. Jeg tænker saaledes paa P. Eggers (Egardus), Præst i Nortorf i Holsten († 1655), kaldet „den cimbriske Arnd“, Fr. Dame, Præst i Flensborg († 1635) og J. D. Jersin. Sidstnævnte var dog stærkt paavirket af Casp. Bartholin, som hørte til H. R.'s varmeste Beundrere.

hjemme, og ingen kunde staa Maal med ham. De stakkels københavnske Theologer, der vare bundne af ængsteligt Hensyn til Dogmatik og Kirkesymboler, de kunde ikke fortolke Bibelen i Sammenhæng. De turde ikke udsætte sig for at blive forkætrede, naar de kom ud over den dogmatiske Streg og gik for yderligt til den ene eller den anden Side. Derfor maatte de, naar de løb fast i Fortolkningen, søge til Oraklet paa Rosenholm. Der fik de klart og tydeligt Svar. Og snart spurgte de om meget andet, naar Tvivlen gjorde dem uklare — religiøse, sproglige og filosofiske Vanskeligheder maatte han løse for dem, ja endog Samvittighedsspørgsmaal stillede de til ham. Den høje Herre blev en Sjælesørger for dem og for mange andre, som søgte til ham for at lære „den Theologi, som fører til Fromhed“. En Tid lang var der vistnok fuldt ud Sandhed i dette Forhold, og Lyset fra Rosenholm straaede rent og klart ud over Landet, ja endog ud over dets Grænser. Paa dette Tidspunkt, hvor H. R.'s Indflydelse var saa stor, var det ogsaa, at han gjorde sig særlig fortjent ved at arbejde paa en Reformering af Skolerne og Universitetet. Sorø Akademi var hans Kjælebarn, og det skyldes ham, at det blev forsynet med fortrinlige Lærekræfter. Under alt dette voxede Beundringen, og Smigren tog nyt Løb. J. Brochmand siger om ham, at „han har Salvelsen fra det hellige“, og han kalder ham „Profeternes Fader“. Og den fromme Adelsmand afviser ikke denne Smiger. Saa vidt var han naaet i overspændt Religiositet, at han selv mente, at han havde Inspirationens Naadegave.

Paa Grundlag af sin Bibelfortolkning havde H. R. udarbejdet et nyt bibeltheologisk Læresystem („den Theologi, som fører til Fromhed“), der, efter hvad man kjender deraf, maa betegnes som et dybsindigt Tankeværk, der peger henimod en Retning, den protestantiske Theologi først langt senere er slaaet ind paa, og som viser, hvorlangt han var forud for sin Tid. Flere Afsnit af dette System vare i Afskrifter udbredte iblandt de danske Theologer, der lovpriste det i høje Toner og indtrængende opfordrede ham til at udgive det i sin Helhed. De stolede endnu trygt paa, at han var orthodox

og stod paa Symbolernes og særlig paa Konkordieformlens Grund, medens Forholdet jo i Virkeligheden var det, at han for længe siden havde frigjort sig for disse Baand. Da der imidlertid fra flere Sider, især fra Udlandet, rejstes Tvivl om hans Rettroenhed, blev det gamle Tillidsforhold efterhaanden brudt. Hans politiske Fald har jo sikkert nok ogsaa vakt Anstød hos mange og bragt hans Anseelse til at dale. Dertil kom, at han samtidig hermed førtes ind i store, økonomiske Vanskeligheder, som fulgte ham indtil hans Død. Den store Flok, som havde sat sig i Forbindelse med ham i egennyttig Hensigt for under hans Beskyttelse at vinde et Navn eller en betrygget Stilling, skyndte sig under disse forandrede Forhold at tage Afstand fra ham. Kun en lille trofast Kreds (Soranerne) svigtede ham ikke, men holdt fast ved ham indtil hans Død. Tilsidst, da han vovede sig for langt ud og gjorde Særmeninger gjældende, som stod i stærk Modstrid med den lutherske Kirkes Lære, kom det til et afgjørende Brud med de københavnske Theologer, og det blev ham forbudt at udgive sine Skrifter.

Jeg skal ikke gaa nærmere ind paa en Undersøgelse af hans ejendommelige theologiske Standpunkt, da Forfatteren har forbeholdt sig at give en udførlig Fremstilling af hans Theologi i et nyt Skrift. Men jeg vil dog fremhæve det som en Mærkelighed, at hele denne Undersøgelse om H. R. og hans Theologi fremkommer paa det nuværende Tidspunkt, da det samme Spørgsmaal, som var det centrale i hans Strid med Theologerne, er blevet et Stridsæmne i den lutherske Kirke og sætter mange Penne i Bevægelse (Ritschl, Brochmann).

I korte Træk har jeg gjengivet det Billede, som Forfatteren fører frem for os, men dog saaledes, at jeg paa flere Punkter har stillet Sagen paa Spidsen for at betone, at H. Rosenkrantz's Personlighed maa ses fra flere Sider, og at Dommen som Følge deraf maa blive meget forskjellig. Men ingen, som har Sans for dansk Aands- og Kulturliv, bør undlade at gjøre sig bekendt med det her anmeldte Skrift, der altid vil blive staaende som et første Rangs Arbejde i vor biografiske og kirkehistoriske Litteratur og indeholder rige

Løfter for Fremtiden. Skal jeg endnu tilføje et Ønske, er det dette, at Forfatteren snart vil give os en Biografi af Biskop H. P. Resen, som efter den sympathetiske Skildring, han har givet af ham i det her foreliggende Skrift, allerede nu vil komme til at staa ganske anderledes i det almindelige Omdømme end tidligere.

S. M. Gjellerup.
